

דף ס' ע"ב

הפסק בברכת המפיל

"ברוך המפיל" - האם יש חשש להפסק בין ברכת המפיל לשינה?

(א) ביאור הענין

מצאנו אצל רבים וכן טובים שחוששים לומר את ברכת המפיל, שמא יפסיקו בדיבורם לפני שינה, או שמא לא ירדמו מיד ויכנסו לחשש ברכה לבטלה, שלדעת רמב"ם ושו"ע הוי איסור דאורייתא. כן כתב בזה בסדר היום (לרי משה בן מכיר, סדר ק"ש על המטה): "הברכה הזאת אין לברכה עד שיראה הוא בעצמו שהשינה באה אליו ועפעפי עיניו נאחזים לישן, כי איך יברך המפיל שינה והשינה עדיין לא באה אלא שהוא מכין לה מקום? בוודאי ברכה לבטלה היא" וכן חש לה הבן איש חי (פקודי אות יב). וכן קהילות של גדולי עולם גזע תרשישים. וכן השתרש בלב חלק ניכר מן הציבור שהיות ואין להפסיק בין ברכה לשינה טוב לו שלא יברך כלל כי איך אפשר שלא ישיח עם אשת חיקו, עובר לשינתם, שעד עכשיו לא נזדמן להם לספר זה לזו מאורעות היום. וכן ילדיו של אדם מתעוררים ומבקשים פת ומשקה או כסות או אורה, וכמעט שאי אפשר להקפיד בזה והדבר הופך שגרה שאין לברכה.

על כן אמרתי ארד לסוגיא זו, לאכול מפריה ולשבוע מטובה, אולי אמצא מזור לחסרונם, ארפא משובתם.

(ב) דיעות הראשונים

פשטות הגמרא היא, שאין חשש הפסק אחר אמירת המפיל. כי בפשטות כמו בתפילת

הנכנס להקזי המזכרת בסוגיא, לא איירי שיהיה אסור בהפסק וירוץ להקזי דמו אחר שיאמר יהי רצון, אלא כל שנכנס לבית הרפואה יתפלל- הכי נמי כל שנכנס למיטה וכבר מתחילה מנוחתו יתפלל, אך לשוחח- נראה פשוט דשרי.

גם בשאר ברכות השחר אין לחשוש להפסק אפילו לדעת הרמב"ם שכתב "ברכות אלו אין להם סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו", מיהו אין בכלל זה איסור לדבר או להפסיק במעשה רק שלא יפליג אלא יהיה תוך כדי שעתו ואפילו 5 - 10 דקות לאחר מכן. וכן מצינו לגבי ברכת אשר יצר, למרות שכתוב כי נפיק אמר וכו' אפשר לומר ברכת אשר יצר עד זמן מה אחרי שיצא; לדעת המשנ"ב (סימן ז סק"א), הברכי יוסף וכן איש חי הוא חצי שעה, ולדעת היביע אומר (ח, כב) ע"פ הריטב"א (פסחים מז) עד שיעור פרסה היינו 72 דקות (וי"א כל עוד שלא נזקק להיפנות חובת הברכה מוטלת עליו, ודקדקו כן מלשון השו"ע).

ומאי שנא מברכת המפיל שצריכה להיות סמוכה מפי מאשר יצר ושאר ברכות הודאה ושבח?

הדיעות בראשונים שלא חששו להפסק בין ברכה לשינה: ברי"ף ליתא חשש זה (לא בזו ולא בשאר כל ברכות השחר שאין שם חשש הפסק בין מעשה לברכה ועיין בדף ס' בעניין ברכה"ש מה שכתבנו בזה), ולא ברא"ש וכתב הדברי חמודות: "ואח"כ שקרא כסדר יפשוט

ג) דעת שו"ע ונושאי כלים

והנה בב"י (רל"ט) כתב דברי הכלב וכתב שכיוצ"ב כתבו רבינו ירוחם בני"ג חלק ב (כ"ט ע"ג) וכן כתב הרוקח, וכתב בשם הגהות מיימוני: "בירושלמי. רבי זעירא הוה קרי קריאת שמע וחדר קרי כמה פעמים עד שיהא משתקע בשינה מכאן משמע שקריאת שמע צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה. וכן הוכיח רב נסים גאון".

אולם לא הזכיר מזה בשולחנו הטמור דבר ואדרבא פתח "קורא על מיטתו" ולא הזכיר סמוך לשינה כדרך שאר הראשונים הנ"ל משמע דהוי דרך חסידות בלבד שלא להפסיק ואין דרכו לפסוק דרכי חסידות ומנהגים, אלא אם כן הובאו בגדולי הראשונים. אמנם הרמ"א כתב: "ויקרא ק"ש סמוך למיטתו ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מיטתו, אלא יישן מיד, שנאמר: אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (תהילים ד, ה) (כל בו ורוקח ורבינו ירוחם נ"ב ח"ב), ואם קרא ק"ש ולא יוכל לישן מיד, אז חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיחיה קריאתו סמוך לשינתו (הגהות מיימוני פ"ז); ואין מברכין על ק"ש של ערבית (הגהות מיימוני פ"ז וב"י בשם תוס' פי כל הבשר)".

ומשמע שסבר שיש להקפיד בדבר אך אם נדקדק בלשונו נמצא כי דווקא ק"ש צריך לסמוך ולא ברכת המפיל כי אחר ברכת המפיל נראה דלכולי עלמא מותר לדבר לשתות ולאכול אבל בקריאת שמע היא זו שראוי לסמוך בה.

וכן ביאר הגר"א שם: "ירושלמי פ"ק רשב"נ כד הוה נחית לעיבורא הוה מקבל גבי ר' יעקב גרוסא והוה ר"ז מטמר ביני קופי"א משמענא

בגדיו וכשהוא חולץ מנעליו חולץ שמאל תחילה וכו", משמע אין חשש של הפסק, וכן ברמב"ם (תפילה ז, א) ר"ח, מחזור ויטרי, האשכול, ראבי"ה (ברכות סימן א) וציין שגמרא דידן חולקת על הירושלמי (שממנו דייקו שיש חשש הפסק): "ואנן אגמרא דידן סמכינן", שיבולי הל"ק, תשב"ץ (סימן רס), ספר על הכל (סימן יח), סמ"ג (עשין כז), סמ"ק (קנא), מור (רל"ט), לקט יושר (עמי מה) תלמיד תרומת הדשן, שמספר על רבו שהחמיר כדעת הכלב אך מוסיף: "מכל מקום אין איסור בדבר אם היה אחד מפסיק", הרד"א (דף יד ע"א) העיר שא"א שהאדם לא ישמש עם אישתו אחר ברכת המפיל וכשמשמש צריך להסירה עמה כמעשה רב ומשמע שסובר שאין חשש לדבר או להפסיק.

הדיעות שחששו להפסק בין ברכת המפיל לשינה:

ספר המנהגות (ר' אשר מלניץ) שכתב:
 "ונחנו כל ישראל שאין שותין ואין אוכלין ואין מדברין אחר קרית שמע שאומרים על מיטתם, וסמכו על האי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה", הרוקח (הלכות תפילה סימן שכו): "וצריך שלא יפסיק בין קריאתו לשינתו וכמשמע בירושלמי "קרי וחזר וקרי עד דהוי שקע מגו שנתיה", ובכלבו (סימן כט):
 "ונחנו כל ישראל שאין אוכלין ואין שותין ואין מדברין אחר קריאת שמע שאומרים על מיטתם וסמכו על האי קרא אמרו בלבבכם על משכבכם זו ק"ש ודומו סלה" והוא מטעם מנהג ולא מטעם איסור והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג, הגהות מיימוני בשם ירושלמי וכן דעת רב נסים גאון.

היאך הוה קרי שמע ושמע דהיה קרי וחזר וקרי עד דהוא שקע מיניה גו שינתיה ומי"ט ר' אחא ור' תחליפא חמוי בשם רשב"נ רגזו כו' ודומו סלה ואע"ג דאמר שם מילתא דריב"ל פליגי דריב"ל קרא מזמורים בתרה וקי"ל כריב"ל מי"מ נלמוד משם דצריך שיהא סמוך לשינתו והמזמורים כק"ש אריכתא דמיא"י שכל הדגש בירושלמי אינו מפני הפסק ברכה אלא עניין של שמירה והשמירה ראוי שתהיה סמוכה לשינה ובזה השו"ע והרמב"ם חולקים, שהרי קודם קורא ק"ש ואחר כך מברך ואילו לפי הירושלמי הברכה קודמת לק"ש כדי שק"ש תהיה סמוך לשינה (או בגלל דין בשכבך או שהיא עניין שמירה) ואם כן לעת עתה עלה בדינו שאחר ברכה של המפיל לכולי עלמא יכול לדבר לאכול ושתות רק העיקר שיסמוך הברכה לכניסה למיטתו אך לא דווקא לשינה ולמרות שאומר "המפיל חבלי שינה" זה שבח כללי וצריך לאומרו כשנכנס למיטתו על מנת לישון אך השינה אינה צריכה לבוא מיד שיכול קודם לשמש או לקרוא טרם שיעצמו עיניו.

ובעניין ק"ש סמוך לשינה נחלקו שו"ע ורמ"א. לדעת השו"ע אין צריך להקפיד בזה ולדעת הרמ"א יכול לברך המפיל ולעשות צרכיו ואחר כך שחש חבלי שינה ממש משתרגים על עיניו יאמר ק"ש ודומו סלה ואם רוצה יאמר מפיל וק"ש ואחרי צרכיו קודם תרדמתו יאמר שוב קריאת שמע.

ואמנם המג"א (סק"ב) נקט בדעת שו"ע שלא יהיה הפסק בין ברכה לשינה אפילו הכי כתב בדעת הרמ"א שהחשש רק על הפסק בין ק"ש לשינה. ולעניין ביאורו בשו"ע יכול החולק לבוא ולחלוק שלא משמע כן בדברי השו"ע ושאינ נראה כן דעת הרמב"ם, שהוא מקורו.

אמנם המשנ"ב נקט כפי ביאור המג"א בזה שהשו"ע חושש משום הפסק אך גם לשיטת המחמירים היות ובני ספרד נקטו בזה כהא"י שקודם אומר המפיל ואח"כ ק"ש שוב אין חשש להפסק בברכה. והביא המשנ"ב (ס"ק ב'): "ויש מהאחרונים (אליהו רבא וכן משמע קצת בגר"א) שהסכימו שיברך ברכת המפיל קודם ואח"כ ק"ש ואת הפסוקי דרחמי (כמו שנדפס בסידורים)" אך למעשה כתב שיעשה כל אחד לפי טבעו "דהיינו אם טבעו להרדם באמצע ק"ש טוב יותר שיקדים ברכת המפיל מה דאפשר ואם אין טבעו לזה טוב יותר לאחר ברכת המפיל עד לבסוף".

ונקטו כמה מהאחרונים שאין לחוש להפסק דיבור כגון: ר' חיים מצאנז שכתב שמוטב לומר ברכת המפיל כל לילה בשם ומלכות אפילו אם יפסיק פעמים רבות ולא יבטל אפי' פעם אחת משום חשש שיפסיק בדברים בין ברכה לשינה. וכן כתב עמודי השולחן (סימן עא אות ד) על קיצור שו"ע, הובאו ביחווה דעת (ד, כא). ובספר עינים למשפט בסוגיין כתב: "ויש שכתבו שמוטב שיפסיק כמה פעמים בדיבור משיישן פעם אחת בלא ברכה וי"א אפילו לא ישן שהברכה היא על טבע השינה עיין בחידושי מהרצ"ה לעיל יא". וכעין זה בספר זכרו תורת משה הובא בציץ אליעזר (ח"ז, כז, ט) שכתב "שאינ זה מן הדין ובפרט אם שואלים אותו איזה דבר מותר לענות להם וכו' ואפילו בעל נפש אין צריך להזהר בזה".

מסקנה: אפשר ומותר לדבר ולקרוא ולעשות דברים שרגיל לעסוק בהם טרם שנתו אחרי ברכת המפיל וק"ש. והמחמיר לקרוא שוב ק"ש סמוך לתרדמתו תבוא עליו הברכה.